

**ЕТНОПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ ДОБИ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ
ЗМАГАНЬ 1917–1921 РОКІВ: КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ: МОНОГР. /
М. В. ЛАЗАРОВИЧ. – ТЕРНОПІЛЬ: ТНЕУ, 2013. – 760 С.**

Вирішення проблем, пов'язаних з реформуванням та вдосконаленням правової системи сучасної України, великою мірою залежить й від вивчення, знання та засвоєння історичного досвіду тих правотворчих процесів, що мали місце на її території раніше. Однією із найбільш актуальних питань державотворення є позиція правлячого уряду щодо національних меншин. Особливо гостро ці аспекти постають у “переломні періоди” історії країни. Узагальнення та ґрунтовне вивчення досвіду минулого, зроблене в монографії М. Лазаровича “Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз”, допоможе виробити коректну та прагматичну державну програму щодо іноетнічних груп сьогодні.

У науковій праці здійснено компаративний аналіз та узагальнення особливостей і тенденцій етнонаціональної політики української влади в умовах визвольних змагань 1917–1921 рр., а також визначено основні аспекти політико-правового становища, життєдіяльності, форм самоорганізації і самоврядування національних меншин означеного періоду й їхня роль в українському державотворенні.

Рецензована праця актуальна для сучасного наукового осмислення значущості національних меншин в етнічній структурі України та специфіки етнонаціональних відносин. Лише формування дієвої концепції державної етнополітики дає змогу збалансувати відносини між титульною нацією та іноетнічним населенням. Саме тому політико-правовий досвід вирішення національних проблем, зокрема періоду визвольних змагань 1917–1921 рр., повинен бути використаний для вирішення сучасної міжнаціональної проблеми, а також з метою прогнозування етнополітичної ситуації в майбутньому.

Праця “Етнополітика української влади доби національно-визвольних змагань 1917–1921 років: компаративний аналіз” має струнку і глибоко продуману структуру. Робота складається зі вступу, чотирьох структурованих розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. У кожному розділі вміщено посилання на використані джерела, що демонструє бібліографічну грамотність автора, його глибоке проникнення у досліджувану проблему. Усе зазначене свідчить про те, що монографія важлива як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Зміст розвідки зумовлений завданнями і методикою наукового пошуку. Перший розділ “Теоретико-методологічні засади дослідження етнонаціональної політики” засадничий у роботі, оскільки у ньому детально схарактеризовано архівні матеріали (більшість подано у додатках с. 668–759), опубліковано документи та наукові праці останнього століття. Зауважимо, що це перша спроба комплексного компаративного аналізу, узагальнення тенденцій етнонаціональної політики української влади в умовах визвольних змагань 1917–1921 рр. Також у розділі автор дає пояснення поняттям: *меншина* (с. 11, 17), *нація* (с. 18), *національні меншини* (с. 20) та порівнює правові документи, котрі регулюють життя іноетнічних груп у державах Європи та в Україні.

У другому розділі описано причини зростання поліетнічності українських земель в складі інших держав (Польщі, Російської та Австро-Угорської імперії) на початку ХХ століття, уряди котрих переселяли сюди іммігрантів (росіян, поляків, євреїв, німців), що напередодні національно-визвольних змагань становили чверть усього населення України, про це констатують переписи в Російській 1897 р. (с. 107) та Австро-Угорській 1900 р. (с. 108) імперіях. Доречним у роботі є і аналіз регіонального розміщення національних меншин в Україні. Вивчення специфіки розселення іноетнічних груп засвідчує, що в містах зазвичай селилися євреї, поляки та росіяни (с. 127), котрі мали найбільшу частку

підприємницького стану України та частіше освоювали різні професії, зокрема зі сфери обслуговування, харчової промисловості та торгівлі. На основі історично обґрунтованих матеріалів автор констатує, що у більшості національних меншин упродовж досліджуваного періоду був вищий рівень освіченості, що дозволило їм зберегти свою етнічну ідентичність. Порівняння питання етнополітики щодо національних меншин в Російській та Австро-Угорській імперіях дає можливість науковцю виокремити спільні та відмінні риси урядових програм. Зокрема, мета імперських ідеологій була однаковою (асимілювати українську націю із доміантною), однак шляхи реалізації цієї мети – неоднотипні. Якщо російський уряд постійно вдавався до обмежувально-заборонного законодавства (національна ідентичність каралася насиллям та репресіями), то влада Австро-Угорщини проголошувала рівноправність усіх народів держави (вихолощуючи її сутність з надмірною декларативністю).

Третій розділ монографії присвячений важливій, малодослідженій та різноаспектно трактованій у різні історичні періоди проблемі – етнічно-національній політиці урядів національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. стосовно національних меншин. Так, на думку автора, за часів Центральної Ради більшу підтримку мали євреї і поляки, за Гетьманату – росіяни і німці, за Директорії – євреї, в період ЗУНР – євреї та німці. Така поляризація державної позиції породила певні суперечності в українському суспільстві, зокрема серед багатьох інших національних громад та й серед українців.

Згідно хронологічному принципу структурування матеріалу, автор спершу ґрунтовно висвітлює політику Центральної Ради щодо національних меншин, котрі входили до складу Малої Ради. Так, відповідно до закону від 9. 02. 1918 р. євреям, полякам, росіянам надавалася персональна автономія (с. 275–277), котра заклала правові основи демократичної етнополітики, а саме: реалізувати культурно-освітні, політичні права, вільно облаштовувати своє національне життя.

Крім того, дослідник скрупульозно характеризує етнонаціональну політику уряду П. Скоропадського, котрий скасував Закон про національно-персональну автономію (с. 281) і дотримувався твердження, що усі громадяни держави є рівноправними незалежно від їхньої національності та віри. Інше ставлення до аналізованого питання мав уряд Директорії, котрий продовжував курс Центральної Ради про співпрацю з євреями і відновлення їхньої національно-персональної автономії (с. 283). Дослідник констатує, що характерною особливістю досліджуваного періоду були важкі умови анархії та воєнні дії, котрі порушували права не тільки національних меншин, але й людини право на життя. Насамперед це стосується протистояння за соціальною, політичною та національними ознаками, найганебнішими серед котрих стали антиєврейські погроми. Як подає М. Лазарович у праці, за даними єврейських джерел, протягом 1917 – початку 1921 р. було скоєно 1236 актів (с. 346). До єврейських погромів українська влада ставилася негативно, застосовувала військові сили й запроваджувала різного роду покарання (смертну кару), видавала ряд нормативних документів. Однак, як стверджує автор, не вдалося повністю припинити погроми, що стало однією із причин поразки українських визвольних змагань 1917–1921 рр.

У четвертому розділі ґрунтовно описані не лише повалення самодержавства, а й революційні й державотворчі процеси в Україні, швидка самоорганізація національних меншин (створення партій, громадських об'єднань) та ставлення їх до українського національного руху. Цілком закономірно, що росіяни виступали за збереження унітарної російської держави, а євреї, навпаки, одні із перших відгукнулися на прогресивні ініціативи українців про створення власної держави. У відповідь на це українська влада дала дозвіл на відродження культурних товариств, шкіл, бібліотек, видання книг (с. 525). Хоч, як стверджує автор, на території ЗУНР вони дистанціювали себе від державотворчих процесів політикою нейтралітету (с. 501–502).

Дослідник у праці зауважив, що поляки Наддніпрянщини з ентузіазмом сприйняли революційні дії в Україні для відновлення власної держави. Протилежною була ситуація в

Східній Галичині, де польська меншина рішуче поборювала будь-які спроби українського державотворення, а саме проведення ряду антиурядових повстань та акцій бойкотування виборчих процесів до українських органів влади (с. 498). Крім того, М. Лазарович зазначає про певну активність інших національних меншин (німців, чехів, білорусів, сербів, словаків, литовців), однак особливого впливу на розвиток українського державотворчого процесу вони не мали.

На основі проведеного дослідження автор зробив ґрунтовні узагальнення та висновки, що розширюють і поглиблюють усвідомлення важливості в суспільстві міжетнічної гармонії, бо саме від неї багато в чому залежить не лише інтенсивність національного відродження України, а й результати державотворення означеного періоду.

Монографія буде цікавою для студентів, аспірантів і наукових співробітників історичних, політичних спеціальностей, для дослідників, котрі вивчають проблеми національних меншин в етнонаціональній політиці української влади в період визвольних змагань 1917–1921 рр., а також для широкого кола читачів, яких бентежать порушені питання.

**Микола Алексівець (Україна),
Леся Костюк (Україна)**